

Lauseopin kysymyksiä

GÖRAN KARLSSON *Numerustutkimia*. Tietolipas 19. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1960. 123 sivua.

Tri Karlssonin teos sisältää, kuten jos sen alaotsikossa ilmoitetaan, kirjoituksia suomen kielen yksikön ja monikon käytöstä. Sen virikkeenä näyttäisi olleen havainto, että suomessa näitä kategorioita käytetään osittain toisella tavalla kuin ruotsissa, saksassa ja muissa indoeur. kielissä. Lähtökohtana artikkeleissa on nykyinen suomen kirjakieli, mutta esitys ei ole yksistään nykysuomen lauseoppia, vaan huomiota kiinnitetään myös kansanmurteisiin, vanhaan kirjakieleen ja jossain määrin muihinkin itämerensuomalaisiin kieliin. Vertailut indoeur. kielisiin, joita kirjoittaja tekee pitkin matkaa, ovat tieteellisesti arvokkaita ja avartavat esitystä mielenkiintoisella tavalla.

Kirjan ensimmäinen luku on tiivistelmä v. 1957 ilmestyneestä Karlssonin väitöskirjasta. Voimme sen kuitenkin sivuuttaa, koska itse tutkimuksesta on jo aikaisemmin (v. 1957) julkaistu arviointi tässä aikakauslehdessä. Toisessa luvussa kirjoittaja esittää havaintoja monikon käytöstä kolmessa nominiryhmässä. Nämä ryhmät ovat 1) erisnimet, 2) ainesanat, 3) substantiivisesti käytetyt adjektiivit, partiisiipit ja pronominit. Ensin mainitussa ryhmässä on tavallista, että erisnimi saa appellatiivisen merkityksen ja sitä ruvetaan käyttämään kaikista niistä yksilöistä, jotka ominaisuusiltaan tai käyttäytymiseltään ovat samanlaisia kuin tämän nimen tietty kantaja («Tuollaiset *Pöyhöset* ne vielä antavat jotakin makua tälle elämälle»). Ainesanoja (esim. *maito, liha, vesi, lumi*) käytetään monikossa erityisesti silloin, kun on ky-

seessä lukuisista yksityistapauksista koostuvan ainepaljouden ilmaiseminen («He kaatoivat hiekkiaan *kaljat* ja *maidot*, kellä vielä jäljellä oli»). Kolmanteen ryhmään kuuluvia tapauksia käsitellessään tekijä toteaa, että suomessa on lukuisia sanoja, jotka esiintyvät enimmäkseen adjektiiveina, mutta jotka voivat sen ohella tarkoittaa erilaisia abstraktisia asioita sekä myös konkreettisia esineitä, joissa tietty ominaisuus on olennaisena havaittavissa (*kylmä* tammikuu — tammikuun *kylmät*, so. pakkaset).

»Parillisia esineitä ilmaisevien sanojen numerussyntaksi» on otsikkona luvussa, jossa tekijä tarkastelee sellaisia ilmauksia kuin »miehellä on saappaat *jalassa*» ja »pane kintaat *käteesi*». Näistä sanotaan suomen kielen lauseopissa, että yksikköä käytetään »pareittain olevien ruumiin-elimien nimistä, kun on puhe niiden pukimista». Tekijällä on kuitenkin esitettävänä suuri määrä kirjallisuudesta poimittuja esimerkkejä, jotka oikeuttavat toteamaan, että pukimista puhuttaessa on sanoista *jalka* ja *käsi* käytetty myös monikon sisäpaikallissijoja varsin laajalti. Hän katsookin näin ollen aiheelliseksi ehdottaa eräitä muutoksia tähänastiseen sääntöön.

Suraavassa luvussa otetaan puheeksi monikon käyttö »likimääräisyyden ilmaisukeinona». Monikkoa käytetään toisinaan, kuten Aarni Penttilä on huomauttanut, »ilmauksen epämääräistämiseksi, jos täsmällinen ilmaus tuntuu työkeältä tai liian asialliselta». Penttilä puhuikin kieliopissaan »epämääräisyyden

monikosta», Karlsson puolestaan antaa etusijan ilmaukselle »likimääräisyyden monikko». Tällainen monikko esiintyy esim. virkkeessä: »Isäntä ja emäntä keskustelivat tällä kertaa vanhan Plihtarin kanssa *sisähuoneissa*» (= eräässä sisähuoneista). Laajasta ja edustavasta esimerkkiaineistosta voidaan todeta, että monikollisella paikkaa tai aikaa ilmaisevalla sanalla on miltei säännöllisesti jokin määräite (*sisähuoneissa*, *viime* viikkoina). Näin saadaan syntymään käsitys tietystä ryhmästä yhteenkuuluvia paikka- tai aikayksiköitä, joista kulloinkin ajatellaan yhtä, tarkemmin määrittämätöntä, kuten Karlsson asian ilmaisee.

Viimeisessä luvussa, jonka nimi on »Predikaatin numeruksesta kardinaalilukusanan ollessa subjektina», tri Karlsson ryhtyy selvittämään pulmallista kielenkäyttökysymystä. Suomessa predikaatti on yleensä yksikössä, jos lauseessa on subjektina lukusana (»Kolme poikaa *istuu* penkillä»). Siinä tapauksessa, että lukusana edustaa määräistä spesiestä, predikaatti on kuitenkin monikossa

(»Neljä evankeliumia *muodostavat* yleisesti tunnetun kokonaisuuden»). Tekijän keräämästä aineistosta ilmenee kuitenkin vakuuttavasti, että nämä säännöt eivät ole täysin sitovia, eivät edes hyviksi kielenkäyttäjiksi tunnetut kirjoittajat niitä aina noudata (»Äidin oikean käden kaksi etumaista sormea *lepäsi* rinnan valkealla iholla», Sillanpää). Voidaan todeta, että lukusanasubjektiin liittyvän predikaatin numerus ei ole riippuvainen yksistään subjektin spesieksistä. Tärkeinä tekijöinä vaikuttavat predikaatin numerukseen myös selvyysnäkökohdat, pyrkimys toisistaan riippuvien lauseenosien väliseen muodolliseen kongruenssiin sekä sanajärjestys.

Tri Karlssonin teos jättää lukijaan erittäin myönteisen vaikutelman. Hän on tarkoin perehtynyt käsittelemisensä kysymyksiin ja esittänyt osittain aivan uusia tutkimustuloksia, osittain tuonut tuoreita lisiä entisiin. Merkityksellisinä on pidettävä myös niitä oikaisuja, joita hän on tehnyt aikaisemmin vallalla olleisiin käsityksiin. Kirja osoittaa, että tri Karlsson on kriittinen ja valpas tutkija.

VEIKKO RUOPPILA